

GILIJA ŽUKAUSKIENĖ

VšĮ „Dialogų portikas“

GAUDANT GYVENIMO ŽINIĄ PORNOGRAFIJOJE: MALONUMAS, FANTAZIJA IR MAIŠTAS

Seizing a Living Message in Pornography:
Pleasure, Fantasy and Rebellion

SUMMARY

Viewing pornography as media engendered bodily involvement, the article researches the features of the technically mediated sex. The article analyzes how to interpret the changes in the perception of different aspects of sexuality – pleasure, phantasy and rebellion. It is asserted that pornography serves as a catalogue of sexual activity and visualizes the desire for personal relationship and freedom as well as for dissatisfaction, hatred and disappointment. The tendency of the pleasure and the phantasy to “retire into oneself” and “mirror effect”, which were highlighted in the research, is linked with pornography’s commodification aspect rather than with technical mediation. The turn of the pleasure and phantasy „towards self” expresses the discord with realities of life and may be interpreted as the rebellion of contemporary person and response to the alienation experienced in the society.

SANTRAUKA

Remiantis požiūriu į pornografiją kaip į mediją, skatinančią kūnišką įsitraukimą, straipsnyje nagrinėjami techniškai medijuojamo sekso ypatumai. Svarstoma, kaip gali būti interpretuojami pokyčiai seksualinių aspektų – malonumo, fantazijos, maišto – išgyvenime. Straipsnyje teigiama, kad pornografija veikia kaip seksualinės elgsenos katalogas ir vizualizuoja tiek asmeninio santykio ir laisvės troškimą, tiek nepasitenkinimą, neapykantą ir nusivylimą gyvenimu. Tyrimo metu išryškintas malonumo ir fantazijos polinkis „užsidaryti savyje“ ir „veidrodžio efektas“ yra labiau siejami su prekinę pornografijos paskirtimi nei su techniniu medijavimu. Malonumo ir fantazijos posūkis „savęs link“ išreiškia nedarnumą su gyvenimo realijomis ir gali būti interpretuojamas kaip šiuolaikinio žmogaus maištas bei atsakas į visuomenės susvetimėjimą.

RAKTAŽODŽIAI: pornografija, seksualinis elgsenys, seksualinis malonumas, fantazija, maištas, technologija, medija.
KEY WORDS: pornography, sexual behavior, sexual pleasure, phantasy, rebellion, technology, media.

IVADAS

Anot tyrėjų, pirmiausia pornografija apibrėžiama jos funkcija – sukelti seksualinį susijaudinimą. „Pornografijoje [...] seksas¹ yra pasakojimas su kitais siužeto elementais, funkcionuojančiais kaip atsitiktinės pasakojimo priemonės.“² Brianas McNairas siūlo remtis Ambramsono ir Pinkertono apibrėžimu: „Pornografija – tai grafinis sufleris į masturbaciją vedančioms arba jos lydymoms seksualinėms fantazijoms.“³ Tačiau Steve’as Garlickas teigia, kad nors ir pripažintas, pornografijos ir masturbacijos ryšys pornografijos tyrimuose ignoruojamas⁴.

Vaizdinis kūniško patyrimo pateikimas sukuria idealų pornografijos pasaulį, kuriame gyvenimas redukuojamas į lytinį aktą. Tačiau pornografijos ir masturbacijos ryšys ragina pažvelgti į pornografiją ir kaip į mediją, skatinančią kūnišką įsitraukimą. Toks požiūris reikalauja atsižvelgti į tai, kas, kaip ir kodėl patiriama – į kokias patirtis kreipiasi ir

kokias patirtis gali atverti reduktyviai sukonstruoti pornografiniai vaizdai? Šiuos klausimus kelsime ir pornografijai, ir ją suformavusiai kultūrai arba „pasauliui“, kuriame įkūnytos seksualinės prasmės funkcionuoja, remdamiesi Maurice Merleau-Ponty išvalga, kad seksualumas negali būti redukuojamas niekaip kitaip, kaip tik iki kūno intencionalumo, savo seksualumą aktualizuojančio sąjungoje su pasauliu⁵.

Internetas – vėlyviausia seksualumo reprezentavimo, produkavimo ir vartojimo medija⁶. Gausūs ir detalūs pornografijos tyrinėjimai⁷ atveria daug dalykų apie medijos poveikį ir kviečia apmąstyti, kaip mes, įkūnytose seksualios būtybės, esame pasaulyje – ko trokštame, kas mus jaudina ir teikia jėgų. Kodėl tokiuose apmąstymuose reikia telktis į pornografiją? Tenka atsakyti klausimu – o gal yra žinoma kita tokia išsami seksualinio elgesio medija?

UŽ IR PRIEŠ... MALONUMĄ

Pornografija – mūsų troškimų refleksijos medija. Anot McNairo, tai galimybė ne tik reflektuoti, bet ir artikuliuoti savo seksualinę tapatybę: „pornografija – tai išraiškos priemonė kitais atvejais nutildytiems seksualumams“⁸. Dar daug pozityvių reiškinių aspektų išvelgia tyrinėtojai: pats saugiausias seksas, plintant AIDS ir ŽIV; moterų eksploatavimo pakaitalas; pasaka be moralinių apkaustų; individualaus malonumo apsauga nuo socialinių konvencijų ir t. t. Net feministės, drąsiai kimbančios į atlapus visokiausiai moteris

įtraukiančiai produkcijai, neskuba vienareikšmiškai pasmerkti pornografijos. Daugeliui feminisčių kritiškai vertinti savo seksualines fantazijas arba varžytis jomis džiaugtis yra tolygu savęs nutildymui ir gėdinimuisi. Seksualinė gėda, anot jų, jokiū būdu nėra sveika būklė.

Telkdamasis į klausimus, kaip pornografiją žiūri vyrai ir kaip moterys, Brianas McNairas išskleidžia su lytimi susijusią klausimų problematiką – polinkio į smurtinį elgesį ir edukacijos⁹ debatų pirmoje grupėje ir žalos/įgalinimo kito-

je¹⁰. Ir nors, kaip rodo tyrimai, nėra prieštasties – pasekmės ryšių tarp pornografijos žiūrėjimo ir smurtinio elgesio, o skaičius moterų, vartojančių pornografinius produktus, pastaraisiais metais pastebimai didėja, jau pats klausimų išsidadestymas rodo, kokiose nelygiose pozicijose vyrai ir moterys ieško savo seksualinio išsipildymo ir santykio su „medijuotu seksu“.

McNairas pateikia daugybę aiškiai artikuliuotų mokslininkų nuostatų, išryškinančių įvairialypę reiškinio problematiką ir įvairias vertinimo galimybes. Jo teigimu, yra bendras feminisčių mokslininkų sutarimas, kad dominuojančios seksualinės vertybės žaloja moteris, tačiau matomos skirtingos išeitys – paprastai sakant, atmesti ar „peržaisti“ pornografiją. Radikaliu požiūriu bet koks dalyvavimas pornografijos prasmų perkūrimo yra prisidėjimas prie savo pačios priespaudos ir patriarchalinės sistemos išlikimo. Kita vertus, pornografiją ginančios feministės įrodinėja pornografinių vaizdinių daugiareikšmiškumą bei įvairių skaitymų galimybes netgi vyraujančioje vyriškoje heteroseksualioje pornografijoje¹¹.

Su panašiais klausimais grumiasi ir seksualinių mažumų bendruomenės, kurios būtent dėl savo seksualinio elgesio patyrė visuomenės priespaudą. Ar modeliuojama seksualinio elgesio reprezentacija įtvirtina ir erotizuoja vyrų dominavimą, ar turi realią galimybę pateikti alternatyvas? Atsakymas paprastas – pornografijoje yra visko – „tiek mizoginijos, rasizmo ir homofobijos, tiek ir kvietimo į *non-macho* identitetą, heteroseksualumo satyros ir informacijos apie saugų seksą.“¹² McNairas cituoja Gloria Stainem, teigian-

čią, kad seksas kaip komunikacija, taip pat ir pornografinė forma, gali siųsti tokias skirtingas žinias kaip gyvenimas ir mirtis¹³.

Tad belieka klausti, kaip „pagauti“ gyvenimo žinią pornografijoje, kitaip sakant, apčiuopti tai, kas yra gera ir autentiška pačiam seksualumui?

Įrodinėjant, kad dalyvavimas pornografijoje nebūtinai yra priespaudos internalizavimas ar subordinacijos erotizavimas, malonumas iškeliamas kaip vertingas ir gerbtinas reiškinio aspektas. Neatsižvelgimas į patiriamus subjektyvius malonumus veda prie ideologinio seksualinių patirčių ir tapatybių skirstymo į „politiškai teisingas“, „geras“ ir „blogas“¹⁴, o tai neišvengiamai veda prie naujųjų „ištvirkėlių“ engimo.

Šioje vietoje galima prisiminti Rolando Bartheso iškeltą malonumo svarbą grumtynėse su kita technologija – tekstu. Susitelkti į savo kūną ir į savo kūno malonumus – tai būdas išvengti įvairaus spektro politinių ortodoksijų¹⁵. Malonumas – *doxa* stabdomoji galia, „pats tikrasis *epoche*, barjeras, per atstumą sustingdantis bet kurias visuotinai priimtinas vertes [...]. Malonumas yra *neutralus* (pati perversiščiausia demoniško forma).“¹⁶ Dominuojančios vertybės atitolinamos, kai verte tampa malonumas.

Malonumas, fantazija ir žaidimas – labai svarbūs seksualinės aistros ir elgesio bruožai. Vadinasi, jeigu jie sužadunami per pornografiją, ši turi potencialią galimybę sugriauti dominuojančių seksualinių vertybių rūmą. Ginti malonumą reiškia ginti galimybę priešintis cenzūrai, neatsižvelgti į ją, o tuo labiau pulti, reiškia pakirsti pasipriešinimo šaltinį – kvestionuoti patį jaučiantį ir vertinantį subjektą.

Rolandas Boeras pabrėžia nepaprastai intymų pornografijos ir cenzūros ryšį¹⁷. Autorius teigia, kad pornografija visada yra politiška ir ideologiška. Kalbėti apie pornografiją – reiškia užimti poziciją už cenzūrą arba prieš. Pats autorius cenzūrą suvokia kaip dalyką, kuriam priešintis visada verta ir kuriam seksualinė aistra ir fantazija įvairiais būdais priešinosi visais laikais.

Taigi, už ar prieš pornografiją = už ar prieš malonumą = prieš ar už cenzūrą.

Netgi atsižvelgiant į tai, kad individualus malonumas niekada nebus deramai reprezentuotas (ypač moterų seksualinis malonumas, kuris, anot Luce Irigaray, yra tiesioginis)¹⁸, tik „malonume sąmoningas“ subjektas gali vertinti pornografinės produkcijos (ne)patrauklumą. Vis dėlto nuostata „už malonumą“ turėtų reikšti daug daugiau, negu gryną laimikio draudimą ir perteklinę reprezentacijų industrijos kovose (iš esmės viena kitą maitinančiose, o tuo pat metu „malonumą“ pagaminančiose). *Neutraliam* malonumui būdinga įtampa tiek cenzūros, tiek pornografijos atžvilgiu.

Jeanas Baudrillard'as apskritai nepasitiki malonumo sąvoka, kaip pakliuvusia į vienmatės kultūros produkcinį apibrėžtumą¹⁹. Jam *pagunda* (*seduction*), o ne galimybių netekęs ir matomumo išniekintas malonumas, išreiškia tą Bartheso *neutralų perversiškumą*, kuris gali atsilaikyti prieš liberalizuoto, išgryninto nešvankumo priespaudą. Kadangi nešvankumas nieko bendra su seksu neturi, siejasi tik su reprezentacija²⁰, o individualus malonumas, kaip minėjome, yra sunkiai reprezentuojamas, išėitų, kad perteklinė pornografijos nešvankybė parankesnė dominuojančiai politinei sistemai, o ne jaučiančiam subjektui. Anot Herberto Marcuse's, prisi- taikęs malonumas kuria paklusnumą²¹. Norintis „išlikti savimi“ malonumas turi priešintis visuomenės įtvirtintiems pasitenkinimo modeliams.

Tad pozicija „už malonumą“ nėra tapati pozicijai „už pornografiją“ lygiai taip, kaip ji negali pritarti pozicijai „už cenzūrą“ arba „prieš pornografiją“²², kadangi laikosi įtarios distancijos tiek socialiai leidžiamo, tiek socialiai draudžiamo atžvilgiu.

Literatūra ir nuorodos

¹ Sąvokos *seksas* ir *seksualinis elgesys*, reiškiančios visumą psichinių ir fiziologinių reakcijų, išgyvenimų ir poelgių, susijusių su lytinio potraukio pasireiškimu ir patenkinimu, straipsnyje vartojamos kaip sinonimai.

² Brian McNair, *Striptease Culture: Sex, Media and the Democratization of Desire*. London & New York: Routledge, 2002, p. 40.

³ Ten pat, p. 40.

⁴ Steve Garlick, *Masculinity, Pornography, and the History of Masturbation*. *Sexuality & Culture* 16, 2012, p. 306–320.

⁵ Cathryn Vasseleu, *Textures of Light: Vision and Touch in Irigaray, Levinas, and Merleau-Ponty*. London & New York: Routledge, 1998, p. 37.

⁶ Steve Garlick, *A New Sexual Revolution? Critical Theory, Pornography, and the Internet*. *Canadian Review of Sociology* 48 (3), 2011, p. 221–239, 226.

⁷ 2014 m. atsirado oficialiai pripažinta mokslinių studijų kryptis – pornografijos studijos (*porn studies*).

⁸ McNair, *Striptease Culture*, p. 43.

⁹ Kokio pobūdžio edukacija? Priemonė, leidžianti vyrams priimti savo seksualumą, atrasti jį kultūriniame kontekste, ar metodika, suteikianti kultūrinį legitimumą seksistiniam elgesiui?

¹⁰ Brian McNair, *Mediated sex: Pornography and Postmodern Culture*. London, Arnold, 1996, p. 93–100.

¹¹ McNair, *Mediated sex*, p. 98.

- ¹² Ten pat, p. 104.
- ¹³ Gloria Steinem, *Outrageous Acts and Everyday Rebellions*. London: Macmillan, 1995, p. 255.
- ¹⁴ McNair, *Mediated Sex*, p. 99, 101.
- ¹⁵ Taip kuriamas tekstas įgauna paradoksiškumo bruožų ir gali apeiti cenzūrą bei išplėsti teksto žanrų ribas.
- ¹⁶ Roland Barthes, *Teksto malonumas*. Vilnius: Vaga, 1991, p. 314.
- ¹⁷ Roland Boer, *Knockin' on heaven's door: the Bible and popular culture*. London & New York: Routledge, 1999, p. 54.
- ¹⁸ Luce Irigaray, *This sex which is not one*. New York: Cornell University Press, 1985, p. 24.
- ¹⁹ Jean Baudrillard, *Seduction*. New York: St. Martin's Press, 1990, p. 34.
- ²⁰ Ten pat, p. 32.
- ²¹ Herbert Marcuce, *Vienamatis žmogus brandžiosios industrinės visuomenės ideologijos tyrimai*. Vilnius: Kitos knygos, 2014, p. 98.
- ²² Jau vien tai, kaip medija vadinama – *porn, porno*, ar *pornografija*, – išreiškia tam tikrą poziciją „už ir prieš“ diskurse. Linda Williams, *Pornography, porno, porn: Thoughts on a Weedy Field*. *Porn Studies*, 1, 2014, p. 24–40.

B. d.